

Segédanyag az Informatika tantárgy 9. Könyvtári informatika témakörének tanulásához

9.1. Könyvtárak

9.1.1 A könyvtár fogalma, a könyvtári rendszer, könyvtártípusok

A könyvtár fogalma

A könyvtár a görög eredetű *bibliotéka* szóból ered.

Meghatározott szempontok szerint összeválogatott, megőrzésre, olvasásra, kutatásra, tájékozódásra szánt, feltárt és rendszerezett dokumentum-gyűjtemény, valamint ennek befogadására alkalmas épület, személyzet és berendezés.

Könyvtári rendszer

Az országban megtalálható könyvtárak rendszert alkotnak azért, hogy :

- az információ bárki számára szabadon hozzáférhető legyen (demokratikus alapelv),
- egymás szolgáltatásait hatékonyan kiegészítsék.

A könyvtári rendszer működésének fő vonásait jogszabály írja elő. **Az együttműködés legismertebb formái:**

- a könyvtárközi kölcsönzés (**ODR = Országos Dokumentum-ellátási Rendszer:** lelőhely-adatbázis és dokumentum kölcsönzés <http://odr.lib.klte.hu>;) és
- közös katalógusok építése, az adatfelvétel központosítása, az adatok egységes kezelése, pl. Magyar Országos Közös Katalógus www.oszk.hu

Könyvtártípusok

Napjainkban a könyvtár célja illetve funkciója szerint az alábbi könyvtártípusokat különböztetjük meg:

- **Nemzeti könyvtár** Feladata, hogy egy adott nemzetről vagy annak nyelvén megjelentetett minden dokumentumot beszerezzen és feldolgozzon. A magyar nemzeti könyvtár az **Országos Széchényi Könyvtár**. Az OSZK^[1] teljességre törekedve gyűjt minden Magyarországon megjelent művet, a külföldön megjelent magyar nyelvű dokumentumokat, és mindent ami Magyarországról bármilyen nyelven megjelenik. *Kötelespéldány joggat* rendelkezik. Gyűjteményét elsősorban helybenhasználat útján biztosítja. Feladatai közé tartozik a *nemzeti bibliográfia készítése, az országos könyvtári munka koordinálása. Tematikus szakrészlegei:* Színháztörténeti Tár, Könyvtártudományi Szakkönyvtár, Történeti Interjúk Tára.
- **Közkönyvtár** de tartoznak a *megyei, városi és községi* könyvtárak. Ezeket az intézményeket a helyi önkormányzatok tartják fenn. *Széleskörű lakossági igényeket* elégítenek ki: tanulás, művelődés, szórakozás, közhasznú információk szolgáltatása, Internet használat, rendezvények szervezése. Helyismereti információkért is ezekhez a könyvtárakhoz fordulhatunk. Megyei könyvtárunk: *VFMK* (www.vfmk.hu), városi könyvtárunk: *Hild Viktor Városi Könyvtár*.
- **Szakkönyvtár** Napjainkban a szakkönyvtárak feladata egy – egy *szakterület vagy tudományág szakirodalmi és információs igényeinek kielégítése*. A szakkönyvtári szolgáltatások *jellemzője* a teljesség, a gyorsaság, a pontosság, a felhasználó igényeinek minél teljesebb megfelelés (témafigyelés, irodalomkutatás). *Olvasói köre kutatókból, szakemberekből áll*. A szakkönyvtárakon belül további típusokat különböztetünk meg, pl.: *országos szakkönyvtárak* (Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, az MTA Könyvtára, Hadtörténeti Intézet Könyvtára, stb.), *kutatóintézeti könyvtárak* (pl. KFKI Könyvtára, stb.) *vállalati szakkönyvtárak*.
- **Felsőoktatási könyvtárak** A felsőoktatási könyvtár legfontosabb feladata az *oktatómunka támogatása*, ami a *hallgatók* tananyaggal való ellátását és az *oktatók* szakirodalmi ellátását is jelenti. Nagyobb felsőoktatási könyvtárak *részt vállalnak* a szakkönyvtári ellátásból, vagy éppen a nemzeti könyvtár feladataiból is pl. a Debreceni Egyetem Könyvtára működteti az ODR-t. A felsőoktatási könyvtárak *fajtai: egyetemi-főiskolai központi könyvtár, kari könyvtár, tanszéki könyvtár*.
- **Iskolai könyvtár** A *tanulók* és a *tanárok* számára biztosítja az iskolai munkához szükséges irodalmat és információkat. A csoportos és egyéni tanulás színhelye. Itt történik a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek elsajátítása. Általános iskolai, középiskolai és kollégiumi könyvtárakat különböztetünk meg.

A típusok egymástól nem függetlenek, hanem egymást segítő, könyvtári hálózatot alkotnak (iskolai könyvtárak hálózata, közművelődési könyvtárak hálózata stb.).

A könyvtárak tipizálásának alapja lehet az is, hogy milyen mértékben fogadja be az olvasókat? **Hozzáférhetőség szerint** megkülönböztetünk :

- nyilvános és
- korlátozottan nyilvános könyvtárakat.

Nyilvános könyvtárak pl.:

- a közművelődési könyvtárak,
- a szakkönyvtárak,
- korlátozottan nyilvánosak:
- az iskolai és a
- felsőoktatási könyvtárak.

Digitális könyvtár – hagyományos könyvtár

Digitális könyvtár - a digitális könyvtár nem tekinthető új könyvtártípusnak, inkább *a hozzáférés új lehetőségét jelenti*. Lényege, hogy *a dokumentumokat elektronikus formában tárolják*, s így is használhatók, függetlenül attól, hogy azokat eredetileg is digitális formában készítették-e.

Az elektronikus könyvtár elérhetővé teszi a teljes dokumentumot (szöveg-kép-hang).

Előnye:

- bárholonnan, bármikor hozzáférhető, letölthető, újraformálható, új dokumentumokkal kombinálható.
- számos ember használhatja egyszerre ugyanazt az adatbázist, vagy elektronikus rekordot.

A digitális könyvtár szinonimájaként szokták még használni az **elektronikus könyvtár**, **virtuális könyvtár** fogalmakat is.

Digitális könyvtárak pl. : Verseyhy Ferenc Elektronikus Könyvtár (www.vfmk.hu), Magyar Elektronikus Könyvtár (<http://mek.oszk.hu>)

A fizikai valóságukban létező könyvtárakat **hagyományos könyvtáraknak** nevezzük, függetlenül attól, hogy az automatizálás milyen fokán állnak. A hagyományos könyvtár zömmel csak *a helyben meglévő dokumentumokhoz biztosít hozzáférést*. A fejlődés további állomása, hogy egyre több dokumentumot digitalizálnak.

9.1.2. Eligazodás a könyvtárban - Eligazodás a könyvtári térben

A könyvtár különböző feladataihoz különböző, úgynevezett **funkcionális terek** tartoznak. A funkcionális tereket bútorokkal, térelválasztó elemekkel, a dokumentumok elkülönítésével különböztetik meg. Az így elválasztott terek az olvasók igényeinek megfelelően más és más könyvtári szolgáltatásokat nyújtanak. (Kis könyvtárakban nem különülnek el látványosan ezek a terek.)

Legfontosabb funkcionális terek:

- **Ellenőrzési, kölcsönzési pont** - a könyvtár bejáratához közel található. Itt történik az olvasók beírása, a könyvek kiadása, visszavétele, kölcsönzési határidő meghosszabbítása, az olvasó tájékoztatása a könyvtár használatáról, szabályairól stb.
- **Folyóirat-olvasó** – a bejárat közelében található elkülönített helyiség, ahol a friss (kurrens) folyóiratok, napilapok és azok bekötött korábbi évfolyamai olvashatók.
- **Szabadpolcos könyvkiválasztó övezet** – a könyvtári állomány azon részének a helye, amelyhez az olvasó mindenféle korlátozás nélkül, szabadon hozzáférhet. A dokumentumok elhelyezése nyitott polcokon (szabadpolcon) történik. Ebben a térben helyezik el a könyvkiválasztást segítő katalógusokat (újabbban olvasói terminálokat) is. Nagy könyvtárakban csak az állomány egy részét tudják a szabadpolcos övezetben elhelyezni, a dokumentumok másik része zárt raktárban található.
- **Multimédia övezet** – a nem nyomtatott dokumentumokat és a használatukhoz szükséges eszközöket helyezik el ebben a térben.
- **Olvasóterem** – a helyben olvasás számára fenntartott, olvasóasztalokkal és más, az olvasást, kutatást segítő eszközökkel felszerelt helyiség. Működtetnek a könyvtárak általános olvasótermet és egy-egy témára szakosodott kutatószobákat is. Az olvasótermekben található az adott könyvtár kézikönyvtára, elhelyezhetnek még itt folyóiratokat, katalógusokat is.

9.1.3. A helyben használható és a kölcsönözhető könyvtári állomány. A könyvtár raktári rendje

A könyvtárban található dokumentumokat, más néven a könyvtári állományt különböző szempontok szerint csoportosíthatjuk.

Tartalmukat tekintve két nagy csoportot különböztetünk meg:

- **Ismeretközlő irodalom** – a természetről, a társadalomról a művészetekről stb. közölnek ismereteket. Ha szakembereknek, tudományos igénnyel készítették, akkor *szakirodalomról* beszélünk, ha laikusok számára is közérthető művekről van szó akkor *ismeretterjesztő* irodalomnak nevezzük.
- **Szépirodalom** – a műélvezetre szánt, művészi igénnyel készült irodalmi alkotásokat soroljuk ide. Ezek további csoportosítása az irodalmi műfajok szerint történik, pl. *vers, regény, elbeszélés, mese, színmű* stb.

Használatuk módját tekintve szintén két csoportot különíthetünk el:

- **Kölcsönözhető állomány** (Szépirodalom, ismeretközlő irodalom)
- **Helyben használható állomány**
- o **Kézikönyvek** (lexikon, enciklopédia, szótár, monográfia, adattár, térkép stb.)

- o **Időszaki kiadványok** (hírlap, folyóirat, magazin, évkönyv stb.)
- o **Különgyűjtemények** (Helyismereti, névadóval kapcsolatos, stb.)

A könyvek raktári rendje

A könyvtárak raktári rendjüket azonos elvek szerint alakítják ki. Aki az iskolai könyvtárban eligazodik, az a jóval nagyobb közművelődési és szakkönyvtárakban is ügyesen fog tájékozódni. A raktári rendben való eligazodást az úgynevezett **raktári jelzet** segíti. A raktári jelzet megtalálható a könyv gerincén és a katalóguscédulán is.

A szépirodalmi művek raktári rendje

A szépirodalmi műveket a szerzők nevének betűrendjében helyezik el a polcokon.

A rendezéshez használt jelzet a betűrendi-jel vagy Cutter-jel (Charles Ammi Cutter 1837-1903) , amely egy betűből és egy kétjegyű számból áll. A betű az író nevének kezdőbetűje, a szám pedig a szerzők nevének ábécé szerinti sorrendjében, általában 10-től 99-ig nő. A betűrendi jel kiválasztásához kész táblázatokat használnak a könyvtárosok. A szépirodalmi művek **raktári jelzete** így csak a **betűrendi jelből** vagy **Cutter-jelből** áll.

Pl. B 43 (Samuel **Becket**: Összes drámái)

Az ismeretközlő művek raktári rendje

Az ismeretközlő műveket elsődlegesen a **tartalmuk szerint** csoportosítják a polcokon. A csoportosítás az **Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO)** alapján történik. Az ETO rendszert Melvil Dewey (1851-1931) amerikai könyvtáros osztályozási rendszerét alapul véve alakították ki és napjainkban is folyamatosan fejlesztik. Lényegét tekintve az ETO a könyveket (a tudományterületeket) tíz fő csoportba, azon belül újabb és újabb alcsoportokba sorolja. A témákhoz a könnyebb áttekinthetőség érdekében számokat rendeltek. Pl. 540 = kémia, 660 = kémiai technológia. Ezeket a számokat a raktározási rendszerben **szakjelzeteknek** nevezzük.

A főosztályok (Fő témakörök):

0 általános, összefoglaló művek

1 filozófia (lélektan, etika, esztétika)

2 vallás

3 társadalomtudományok

4 üres !

5 természettudományok

6 alkalmazott tudományok, technika (orvostudomány, mezőgazdaság, vegyipar, gépipar

stb.)

7 művészetek, sport

8 nyelv- és irodalomtudomány

9 földrajz, életrajz, történelem

A tudományok főosztályai további osztályokból, alosztályokból állnak pl.

51 Matematika

510 Mennyiségtan

511 Számelmélet

A könyvek témán belüli további rendezése a **szerző nevének betűrendjében** történik, a **betűrendi jel** vagy **Cutter-jel** segítségével.

Az ismeretközlő művek esetében tehát a raktári **szakjelzet** és a **betűrendi jel** együttese adja a **raktári jelzetet**.

Pl. 540 (Nyilasi János: Általános kémia)
N 94

9.1.4 A könyvtári szolgáltatások

A leggyakoribb könyvtári szolgáltatások:

- helyben olvasás,
- kölcsönzés,
- tájékoztatás a könyvtár állományáról és a könyvtári rendszer működéséről,
- információkeresés, segítségnyújtás az információkereséshez,
- másolatok készítése,
- rendezvények, kiállítások szervezése.

9.2 Dokumentumok

Fogalma: a dokumentum rögzített információt tartalmazó és az információ átadására szolgáló anyagi objektum.

További jellemzői: önálló szellemi termék, független információegység, melynek célja az információ közlése, a tudás átadása.

A könyvtári gyűjtemény kialakítása és használata szempontjából legfontosabb dokumentumokat az **előállításuk módja szerint** csoportosítjuk:

- Nyomtatott
- Nem nyomtatott (nem nyomdatechnikával készült) dokumentumok

9.2.1 A nyomtatott dokumentumok legfontosabb csoportjai

▪ Könyvek

Legrégebbi és legjelentősebb gondolatközlő eszközünk.

Ahhoz, hogy könyvnek nevezhessük, bizonyos formai jegyeknek meg kell felelnie: *48 oldalnál nagyobb terjedelmű, két fedőlappal, valamint a gerincen összeerősített belső lapokból áll, olvasható szöveget és illusztrációt tartalmaz.*

Könyvtípusok: gyermekkönyv, ismeretközlő könyv, szépirodalmi könyv, tankönyv.

A könyv formai elemei: *védőborító füllel* (A könyv legfontosabb adatait, figyelemfelhívó illusztrációt, vonalkódot, ISBN számot, valamint a fűlszöveget tartalmazza.)

kötéstábla (Hasonló mint a védőborító, fűlszöveg nélkül.)

gerinc (A könyvtestet összefogó kötésrész és az azt borító szalag, amelyen a kötet szerzőjét, címét esetleg a kiadó emblémáját tüntetik fel.)

könyvtest (legfontosabb részei: védőlap, előzéklap,

címlap, a címlap hátoldala = verző, kolofon[2], további oldalak)

A **címlapnak** kiemelt szerepe van a könyv azonosításában, mivel annak a legfontosabb *bibliográfiai adatait* is tartalmazza: szerző(k), összeállító(k), cím, alcím, a kiadás, helye, a kiadó neve, a kiadás éve. Szabványosan leírva pl.:

Homor Tivadar - Mészáros Antal: Az információ és az ember. Szeged. Mozaik, 1999. 144. p.

A könyv tartalmi elemei: *fűlszöveg* (A védőborító behajtott részein elhelyezett rövid tájékoztatás a könyvről, vagy annak szerzőjéről.)

tartalomjegyzék (A könyv elején vagy végén elhelyezett jegyzék, amely a könyv belső címeit és a megfelelő oldalszámot tünteti fel.)

bevezetés (Vázolhatja az írásmű célját, okát, tárgyát, felkeltheti a téma iránti érdeklődést, előkészíthet a mű megértését.)

előszó (A könyv főszövege elé írt rövid bevezetés, amelyben a szerző vagy a kiadó közli személyes mondandóját, köszönetet mond a mű létrehozásában segédkezőknek.

utószó (A szerző, a kiadó, vagy más személy a művel kapcsolatos mondanivalóját adja elő.)

a mű szövege (Fejezetekre, alfejezetekre tagolódhat, melyeket gyakran számoznak is. Az eligazodást élőfejjel is segíthetik.)

illusztráció (A mű egészében elhelyezett kép, fénykép vagy egyéb grafikai ábrázolás.)

jegyzet (A jegyzetek lehetnek hivatkozások a szövegben felhasznált, esetleg szó szerint idézett irodalomra, vagy lehetnek különböző magyarázatok a jobb érthetőség érdekében.)

irodalomjegyzék (A mű írása során felhasznált munkák felsorolása a mű végén.

További tájékozási lehetőség azok számára, akik többet szeretnének tudni a témáról.)

mutatók (Betűrendes szójegyzékek, amelyek megkönnyítik a mű szövegében való eligazodást. Típusai: névmutató, tárgymutató, földrajzi mutató, időrendi mutató.)

melléklet (Azok a térképek, táblázatok, kisebb füzetek, kották, CD-k, stb., amelyek nincsenek a könyvbe fűzve, attól fizikailag elkülönülnek.)

2. Időszaki kiadványok

Latin szóval **periodika**.

Időszaki kiadványnak nevezzük a folyamatosan, rendszeresen megjelenő sajtótermékeket, valamint a szabálytalan időközönként megjelenő, nem folyóirat jellegű időszaki kiadványokat.

Az időszaki kiadványok típusai:

Sajtótermék (napilap, hetilap, magazin, folyóirat); **évkönyv; sorozat.**

A *napilapok, hetilapok* célja az aktuális politikai, társadalmi eseményekről való gyors tájékoztatás, széles olvasótábor számára (Általában már elektronikus formában is elérhetők).

A *folyóiratok* elsődleges célja, hogy egy adott szakterület legújabb eredményeit közöljék. (Általában már elektronikus formában is elérhetők).

A *magazinok* széles olvasóközönségnek szánt sajtótermékek, szórakoztató és ismeretterjesztő írásokat tartalmaznak, gazdagon illusztrálva.

Az *évkönyveket* jellemzően intézmények adják ki az adott időszakban elért eredményeikről.

A *sorozat* közös sorozatcímmel összefogott, de egyenként tartalmilag zárt egészet alkotó könyvek összefoglaló neve. Külalakra hasonló kiadványok. (pl. Új képes történelem)

A sajtótermékek formai elemei:

Fejléc vagy lapfej (A lap címe, jellege, a megjelenés ideje)

Kolofon (Szerkesztők, rovatvezetők nevei, a szerkesztőség és a nyomda adatai, a terjesztés módja, a nemzetközi azonosító szám az ISSN)

A sajtótermékek tartalmi elemei:

Rovat (Általában azonos jellegű vagy témájú írásokat tartalmaznak. Egyes időszaki kiadványok állandó, mások változó, esetleg ritkán ismétlődő rovatokkal jelennek meg.)

Vezércikk (A napilapok legjelentősebb része, a főoldalon található, és egy-egy aktuális témáról mond véleményt benne a lap vezető munkatársa.)

9.2.2 A nem nyomtatott dokumentumok legfontosabb csoportjai

Az utóbbi évtizedekben a nem nyomtatott dokumentumok széles köre került be a könyvtárakba. Általában jellemző a dokumentumok ezen csoportjára, hogy az információk *valamilyen technikai eszköz* beiktatásával érhetők el.

Az *információ rögzítési módját* tekintve lehet fizikai, kémiai, elektromágneses, lézertechnikai és optikai. Csoportosításuk egy lehetséges módja:

1. Vizuális dokumentumok

Típusai: Mikroformátumú dokumentumok, írásvetítő transzparens, dia, grafika, fénykép, plakát.

2. Auditív dokumentumok

Típusai: Hanglemez, hangkazetta, zenei CD

3. Audiovizuális dokumentumok

Típusai: Hangosfilm, videofilm

4. Számítógéppel olvasható dokumentumok

Típusai: floppy, CD-ROM, zenei CD, DVD.

9.3 A tájékozódást segítő eszközök

9.3.1 Kézikönyvek

A kézikönyv az ismeretek vagy egy szakterület/tudományág egészét rendszerbe foglaló, módszeresen áttekinthető, általában nagyobb terjedelmű kiadvány. A kézikönyveket **direkt tájékoztató** eszközöknek is nevezzük, mivel használatukkal a felmerült kérdéseinkre közvetlen, direkt válaszokat kapunk.

(A kézikönyvtárban kerülnek elhelyezésre, ahonnan nem kölcsönözhetők.)

Típusai: *lexikonok, enciklopédiák, szótárak, adattárak, név- és címjegyzékek, statisztikák, kronológiák, jogszabálygyűjtemények.*

- **Lexikon:** betűrendes ismerettár.

Szerkezete: a benne feldolgozott ismereteket a fogalmak, személyek, földrajzi és intézménynevek stb. betűrendjében tárgyalja. A fogalmat, személyt stb. megnevező első szó a **címszó**. A címszó után írja le a legfontosabb tudnivalókat. A címszó és a róla szóló ismertetés együttesen a **szócikk**.

Segédeszközei: rövidítésjegyzék,

élőfej (az oldal tetején kiemelik az első és az utolsó címszót)

előszó, használati útmutató

Típusai: témája alapján: általános vagy szaklexikon

terjedelme alapján: kislexikon, ha 4-nél több kötetes akkor nagylexikon

- **Szótár:** szavak jelentését, értelmezését közlő betűrendes ismerettár.

Szerkezete: a szavak jelentését, értelmezését a címszavak betűrendjében tárgyalja.

Segédeszközei: rövidítésjegyzék,

élőfej (az oldal tetején kiemelik az első és az utolsó címszót)

előszó, használati útmutató

Típusai: témája alapján: általános vagy szakszótár
terjedelme alapján: kis- és zsebszótár, középszótár, nagyszótár
nyelv alapján: egynyelvű vagy többnyelvű szótár

- **Enciklopédia:** A tudományok összességét, vagy egy szűkebb tudományterületet tárgyal szisztematikus, az adott tudományterület szerkezetének megfelelő elrendezésben.

Szerkezete: az ismereteket logikai rendben, tartalmi összefüggéseiben tárgyalja

Segédeszközei: tartalomjegyzék,
névmutató
tárgymutató

Típusai: téma alapján: általános vagy szakenciklopédia
terjedelme alapján: egy vagy többkötetes

Mikor mit használjunk?

- Ha szavak jelentését, idegen nyelvi megfelelőjét keressük – szótár.
- Ha földrajzi és személynevek, intézmények, események, fogalmak stb. megismerése, azokról való rövid, tömör tájékozódás a cél – lexikon.
- Ha valamely tudományág ismereteiben mélyebben akarunk tájékozódni – enciklopédia, szaklexikon.

9.3.2 Katalógusok

A katalógus a könyvtári állomány feltárásának alapvető eszköze, a dokumentumok különböző szempontok szerinti visszakereshetőségét biztosítja. Régebben listák, majd cédulák formájában, újabban számítógépes katalógusként működik.

A **cédulakatalógus** arra az ötletre épül, hogy míg egy könyv a fizikai valóságában csak egy helyre kerülhet, addig a róla szóló leírás több példányban előállítható és egy betűrendes cédularendszerben több helyre berakható, visszakereshető.

A katalóguscédulra ráírják a könyv adatait (bibliográfiai leírás) és feltüntetik rajta azt is, hogy milyen témakörbe tartozik (szakozás). Ezt követően beosztják a katalóguscédulákat a **szerzői betűrendes, a cím szerinti és az ETO szerinti szakkatalógusba**.

Mivel az ETO rendszerében az olvasók nehezen igazodnak el, újabban inkább **tárgyszókatálógust** építenek az ETO szerinti szakkatalógus helyett. A **tárgyszó** a mű tartalmát kifejező szó vagy szókapcsolat. Egy könyvet általában több tárgyszó szerint is besorolnak. A tárgyszókatálógus a tárgyszavak betűrendjében tartalmazza a katalóguscédulákat. Tárgyszavak segítségével lehet keresni az iskolai könyvtárunk elektronikus katalógusában is.

A katalóguscédulán szereplő adatcsoportok: bibliográfiai adatok, a mű tartalmára utaló adatok, lelőhelyadatok, az adott példányra vonatkozó leltári adatok .

024

T1434

H 79

Homor Tivadar

Az információ és az ember /Homor Tivadar, Mészáros Antal .- Szeged : Mozaik, 1999. 144 p. : ill., 24 cm

Bibliogr. : p. 135-141.

ISBN 963 697 222 2

ragasztott: 910,- Ft

Könyv- és könyvtártörténet

Könyvtárhasználat

Ismeretszerzési eszközök, módszerek

371.6 : 024

Egy könyvtár katalógusainak minimum követelményként válasz kell adniuk arra a kérdésre , hogy:

- egy meghatározott dokumentum elérhető-e a könyvtárban?
  - egy szerzőnek mely művei férhetők hozzá a könyvtárban?
  - egy témával kapcsolatban a könyvtár milyen dokumentumokat tud nyújtani?
- További visszakeresési szempontok lehetnek még : illusztrátorok, fordítók neve, alcímek, eredeti címek, címek szavai, stb.

Számítógépes katalógus

A hagyományos, egymást kiegészítő (szerző, cím, téma szerinti) cédulakatalógusokat fokozatosan felváltja az egyetlen adatbázisra alapozott, közvetlen hozzáférésű elektronikus katalógus: az OPAC (online public access catalog = hálózaton nyilvánosan elérhető katalógus).

Az adatbázis egy rekordja a katalóguscédulának felel meg. A könyvtári rekord **adatmezőkből** áll, melyek szabványok szerint tartalmazzák a művek adatait. A legfontosabb adatmezők a következők:

- szerző(k),
- cím,
- kiadási hely,
- kiadó,
- kiadási év,
- tárgyszavak,
- raktári jelzet.

(A nemzetközileg egységesített rekordformátum több 100 különféle mezőt tartalmazhat!)

A legújabb elektronikus katalógusokban a **keresés** egy űrlap kitöltésével történik. Az űrlap szerző, cím és téma szerinti keresést tesz lehetővé.

Ha bizonytalanok vagyunk a keresett adatokban, akkor használhatjuk a katalógus adatbázis-kezelő rendszere által készített indexet[3].

- A keresés történhet teljes szóra, vagy annak egy részére (csonkolt keresés).
- Több fogalom (szó) együttes keresése esetén a fogalmakat megfelelő operátorokkal logikai kapcsolatba kell hoznunk. Logikai operátorok: ÉS, VAGY, NEM.
Ezekkel csökkenthetjük, vagy növelhetjük a találatok számát.

Mivel az elektronikus katalógusok a raktározási és forgalmazási nyilvántartásokhoz is kapcsolódnak alkalmasak arra, hogy az adott könyvtári **dokumentum státusát** is jelezzék: pl. kézikönyvtárban, feldolgozás alatt, kölcsönzésben stb.

Az elektronikus katalógus előnyei a cédulakatalógussal szemben:

- sokkal gyorsabb, kényelmesebb a használata,
- nagyon sok szempont szerint visszakereshetők a dokumentumok,
- a találati halmaz különböző szempontok szerint rendezhető,
- szerkeszthető, nyomtatható.

Az elektronikus katalógusokat gyakran **összekapcsolják nagy országos adatbázisokkal**, így lehetővé teszik a könyvtártól független irodalomkutatókat is.

Iskolai könyvtárunk a **Sziren integrált könyvtárkezelő rendszert** használja. Elektronikus katalógusunkban minden könyvtári dokumentum visszakereshető. Rendelkezünk a Sziren adatbázissal is, melyben a Magyarországon 1976-tól napjainkig megjelent könyvek adataira lehet keresni.

9.3.3. Bibliográfia

A görög eredetű szó magyar fordításban *könyvészetet* jelent és a könyvtártudománynak egy területét értjük alatta.

Jelenti még **egy téma irodalmának, az írásművek egy csoportjának valamilyen rendben felsorolt jegyzékét** is, ilyen pl. a tankönyvek végén található ajánlott irodalom. A bibliográfiák abban segítenek bennünket, hogy egy-egy témában jobban el tudjunk mélyedni, anélkül, hogy magunknak kellene megkeresni a legfontosabb, témához tartozó olvasnivalókat.

Fontos különbség a katalógus és a bibliográfia között, hogy ez utóbbi nem korlátozódik egyetlen könyvtár állományára. (A katalógus csak az adott könyvtárban megtalálható dokumentumok adatait teszi hozzáférhetővé.)

A bibliográfia típusai

- **Formája szerint: önálló**, mikor egy teljes füzet vagy könyv csak bibliográfiai leírásokat közöl. Pl. Verselemzések bibliográfiája, Magyar Nemzeti Bibliográfia. **Rejtett**, amikor egy könyvben a fejezetek végén vagy a lexikon szócikkeinek végén találunk irodalomajánlást. A nagy önálló bibliográfiák pl. a Magyar Nemzeti Bibliográfia elektronikusan is elérhetők: <http://mnb.oszk.hu/>
- **Időhatára szerint: jelenleg is megjelenő** (kurrens) vagy visszatekintő, **lezárt** lehet.
- **Témája szerint: általános**, mindenre kiterjedő, mint a Magyar Nemzeti Bibliográfia vagy egy tudományterület irodalmát összegyűjtő **szakbibliográfia**, pl.: A mentálhigiéné bibliográfiája.
- **A feldolgozott irodalom mennyisége szerint teljes** vagy **válogatott** lehet. A válogatott bibliográfia speciális formája az **ajánló bibliográfia**, amely egy adott témára, személyre , történelmi időszakra, stb. vonatkozó, viszonylag könnyen hozzáférhető irodalmat gyűjti össze.

Bibliográfiai adat

Bibliográfiai adaton a dokumentum egyértelmű azonosításához szükséges adatok összességét értjük. Az adatokat az alábbi szabványos sorrendben, az írásjeleket is pontosan használva kell leírni. Egy dolgozat végén is így kell feltüntetni a felhasznált irodalmat!

Könyv esetén:

Szerző(k): Cím. A kiadás helye. A kiadó neve, A kiadás éve. A kötet oldalszáma.
Pl. Könyves Kornélia: Olvasni jó! Bp. Gondolat Kiadó, 2010. 115 p.

Folyóiratcikk esetén:

Szerző(k): Cím. In: A folyóirat neve. A kiadás éve, száma. A cikk oldalszáma.
Pl. Kiss András: Környezetünk védelmében. In: A természet világa. 2010. 10. sz. 70-75. p.

Elektronikus dokumentum esetén:

Szerző(k): Cím. In: Pontos webcím (Utolsó letöltés: dátum)
Pl. Madas Edit-Monok István: A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1730-ig.
In:<http://mek.oszk.hu/01600/01613/index.phtml> (Utolsó letöltés: 2015. 02.01.)

A bibliográfia szerkezete

A bibliográfia szerkezetén az adatok elrendezésének módját értjük. Leggyakoribb a szerzők neve szerinti **betűrendes**, a **téma** és az **idő** szerinti elrendezés.

Egy dolgozat vagy egy előadás elkészítéséhez felhasznált irodalmat (forrásokat) kötelező pontosan és visszakareshetően közölni! Aki ezt nem teszi az plagizál, vagyis mások szellemi alkotását eltulajdonítja.

Felhasznált és ajánlott irodalom

Buda Attila: Könyvtári ismeretek kisszótára. Bp., Korona, 2000. 292 p.

Farkas Csaba: Informatikai ismeretek a 9-10. évfolyam részére. Bp. JOS, 2009. 224 p.

Holczer József: Informatika szóbeli érettségi közép- és emelt szinten. Bp. JOS, 2008. 232 p.

Homor Tivadar-Mészáros Antal: Az információ és az ember. Könyvtárhasználati ismeretek 13-18 éves tanulók számára. Szeged Mozaik, 1999. 143 p.

Rozgonyi-Borus Ferenc-Kokas Károly: Informatika középiskolásoknak. Számítástechnika és könyvtárhasználat. Szeged Mozaik, 2003. 165-189 p.

---

[1] Gróf Széchenyi Ferenc magánkönyvtárának a „közhaszon” számára történő felajánlásával 1802-ben vetette meg a magyar nemzeti könyvtár alapját.

[2] Kolofon = a könyv utolsó lapján található záradék, amely a kiadvány kiadására és nyomdai előállítására vonatkozó lényeges adatokat tartalmazza.

[3] Latin eredetű szó, jelentése: mutató, jelző. A számítógépes adatrögzítésben betűrendes tárgy, név, hely, cím, szó stb. mutatót értenek alatta.